

Panait Istrati

VIATA LUI ADRIAN ZOGRAFI
ÎN LUMEA MEDITERANEI
Apus de soare

Editura Hoffman

DTP: Hoffman Design
Tipar: Hoffman Print
Coperta: Mircea Dumitrescu
Pe copertă: Gheorghe Petrașcu, *Apus de soare*

©Editura Hoffman, 2020, pentru prezenta ediție.

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL
Fax: 0249 460 218
Tel: 0740.984.910
www.EdituraHoffman.com
www.EdituraHoffman.ro
www.LibrariaHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ISTRATI, PANAIT

În lumea Mediteranei / Panait Istrati. -
Caracal: Editura Hoffman, 2020
2 vol.

ISBN 978-606-46-0987-8

Vol. 2: Apus de soare. - 2020. - ISBN 978-606-46-0989-2

821.135.1

O SERATĂ TEATRALĂ LA DAMASC

Vaporul pe care se îmbarcase bietul meu prieten, Musa, părăsi Beyruth-ul într-un sfârșit de septembrie, pe la amiază. Plecase luând cu dânsul și ceva din sufletul meu. De data asta rămâneam, singur de tot, fără Mihail, fără Musa. Să rămân, așa, lipsit de-o prietenie fără seamăn, și încă printre străini, iată un gând cu care nu credeam că mă pot obișnui.

Luai, numaidecât, trenul de Damasc.

Simțeam o greutate de neînvinc, depărtându-mă de Mediterana, care-i și ea o bună parte din sufletul meu. Căci, ce mai rămânea de mine, fără prieteni și fără Mediterana? Am spus-o întotdeauna: singur, nu fac doi bani. Eu trebuie să iubesc nebunește pe cineva sau ceva, ca să nu mă simt gol și fără rost, ca un bostan uscat, uitat într-o porumbiște, după cules. Așa sunt eu croit.

Călătorind însingurat de la Beyruth la Damasc, suspinai tot drumul. Mă gândeam când la Musa, pe care un vapor păcătos îl bălăbănea în largul mării, când la Mihail care se ruga, fățarnic, la Muntele Athos, în vreme ce eu, trist, ca un câine alungat de stăpân, îmi omoram oasele, trecând prin munți și văi, într-o arătare de tren, care mai degrabă se

putea asemui cu un morman de fiare și scânduri hodorogite. Într-o după-amiază ajunsei la Damasc, orașul cel mai prăfuit din tot imperiul lui Abdul-Hamid. A fost destul ca să dau o raită prin el, ca să mă încredințez că-i cel mai urât și cel mai murdar.

Muream de necazul că trebuie să colind, fără un prieten, pe meleagurile acelea ale Anatoliei. Și când un om sărac se simte prea nenorocit, apoi el face lucrurile tocmai pe dos, de cum le-ar povățui înțelepciunea. În halul ăsta eram eu. M-am descotorosit de tot calabalâcul la primul han, unde se vorbea grecește; apoi, uitând că o jumătate de liră turcească era singurul mijloc pe care cerul mi-l oferea ca să-mi potolesc foamea, căutai îndată să mă înveslesc sau, mai degrabă, să mă amețesc, să mă tângui și să-mi plâng de milă, în fața unui păhărel de rachiu și a unei narghilele bune. Obiceiul ăsta a rămas și azi; e singura mângâiere pe care o mai are sentimentalul, deznădăjduit și sărac, când se vede murind de alean.

Mă aflam în centrul orașului, într-o piață mare, unde vârtejurile de praf urcau în jurul unei coloane monumentale de bronz, care purta în vârf o mică moschee aurită. În afară de bazarurile mari, bogate în culori și pline de mișcare, pe care de-abia le zărisem în grabă, totul îmi părea un vis urât în orașul acesta: de la străzile acelea ca niște tuneluri, casele dărăpănate, cu intrări suspecte și până la piața aceea pustie, cu coloana sa hidoasă și cu praful care-mi intra în ochi. Noroc că era pe acolo o cafenea turcească, cu o terasă ademenitoare, de unde puteai privi acel „du-te-vino” al localnicilor prin fața Poștei și a unui biet teatru vecin, ale cărui afișe mari, scrise cu mâna și pline de caricaturi multicolore, vesteau nu știi ce spectacol înveselitor. Afișul acesta tâmpit

mă atrăgea grozav. Erau pe el oameni caraghios îmbrăcați și sulemenți, iar femeile, numai în fuste scurte, cu sânii goi și picioare frumoase, îți săreau în ochi prin înfățișarea lor provocatoare. Jos, în dreptul fecăreia, se lăudau, pe larg, farmecele și talentele feminine.

Grecii, turcii, arabii se opreau în loc, privind cu de-amănuntul trupurile voluptuoase și plecau apoi scărpinându-se.

Nici nu mai mă gândeam la mizeria care mă pândeă. Golii încă vreo câteva păhărele, mi-am fumat narghileaua și după ce îmi schimbai gulerul cu un altul mai curat din buzunar, m-am dus încă de la șapte și jumătate și m-am instalat în primul rând al „fotoliilor de orchestră”. Li se spuneau „fotoli”, dar nu erau în realitate decât niște biete scaune. La fel ca și „orchestra” – un pian de rând, în „teatrul” ăsta care semăna mai repede cu o panoramă de la bălci.

Mă așezasem chiar la mijloc, în spatele pianistului, ca să văd mai bine toate acele „bunătațuri” zugrăvite pe afiș. Îmi curgeau balele de plăcere ca unui cățel. Și nu mă osteneii degeaba, căci o mulțime de bărbați foarte excitați, umplură sala îndată după sosirea mea. Așa că, nu trecu mult și nu mai rămase liberă nici măcar o strapontină. Mă hiritiseam c-am venit mai devreme, și pofta mi se mări în fața acelei săli ticsite de fesuri – armăsari cu nasurile corioate, cu ochii strălucitori, ațintiți ca niște faruri, cu gurile de căpcăuni adulmecând carnea.

Sala, destul de mare, n-avea decât un parter și un rând de „loji” care se umplură de familii bogate, în mare parte europene. Desigur că „lojile” erau ca și restul: cutii de lemn mâncat de carii din care numai balustrada era îmbrăcată cu catifea roșie și roasă.

Ceea ce nu împiedica publicul să se frământa, cu nările dilatate, să ceară ridicarea cortinei înainte de ora fixată și să strige nume, să născocoască alintări, arătând dorințe precise; mai ales grecii.

— Sâniî tăi, mamițico!

— *Podarachi mu*¹, arată-te sau crăp!

Dar așteptarea noastră s-a prelungit, până după ora nouă. Și cum toată lumea se uita mereu spre o „lojă” din fața scenei, singura care mai rămăsese goală, am întrebat pe vecinul meu din dreapta, un grec, dacă nu cumva era așteptat vreun personaj de seamă.

— Cum, tu nu știi? Totdeauna pățim așa, din cauza parșivului ăstuia de consul rus! Lepădăturii îi place să vie târziu, ca să ne chinuiască și să crape fierea în noi, de încordare!

— Și teatrul așteaptă sosirea lui, pentru ca să ridice cortina?

— Negreșit! A, acum, înțeleg!... Habar n-ai; se vede că ești de curând picat pe aici!... Pentru că el acoperă toate cheltuielile și aduce trupele cele mai bune, ținându-le cât mai mult, din cauza asta îi răbdăm hachițele!... Așa-i viața: el cu ponosul, noi cu folosul!... Dar, pare-mi-se... în seara asta s-a cam întrecut cu firea! O să ne scoată din sărite cu întârzierea lui! Își râde de noi! Uită-te în jur, toți crapă de nerăbdare!

Și cu un gest larg, vecinul meu îmi arată un parter întreg de mutre caraghioase. Apoi întinzând un deget, ce parcă nu se mai sfârșea, spre mijlocul cortinei, unde era o gaură enormă, pe care un ochi machiat o astupa din când în când, adăugă:

¹ Piciorușul meu.

— Vezi? nici actorii nu mai au astâmpăr. În seara asta, prințul prea-și bate joc de noi!

— Da' ce, consulul rus e prinț?

— Da... Un prinț tânăr, desfrânat, pe care ta-su a stăruiat să-l numească la Damasc, ca să-l pedepsească. Dar n-o să rămână mult pe aici, că prea își face de cap. Mai în fiecare zi dă cu biciu-n birjarii care nu se dau repede în lături, când trece el cu trăsura. E zănatec rău, croiește până și pe sergenți!...

Un ropot de aplauze salută apariția, în loja consulului, a unui adolescent foarte tânăr, înalt, fin și frumos ca o femeie, dar prea grav și prea palid în strălucitoarea-i uniformă de ofițer. Abia catadicsi să răspundă la salutul publicului și se așeză mofluz, în cușca lui de scânduri. Curând, apoi, cortina se ridică cu smucituri, în stare să dărâme tavanul.

Scena, la început goală, înfățișează o sală de judecătorie. Pianistul, cu spatele la mine, aproape atingându-mă, atacă un marș de atmosferă. Vreo șase judecători intrară, unul după altul, apoi acuzata, o femeie frumoasă. Se joacă o pantomină plictisitoare, din fericire cam scurtă.

Nu pricep nimic din drama care se desfășoară prin gesturi și strâmbături. Publicul, însă, înțelege tot și varsă lacrimile cu duiumul. Dar actorii nu joacă pentru public. Când vor să vadă efectul vreunei scene, privirile lor se îndreaptă spre „loja” princiară. Cerșesc într-una o cât de mică încurajare.

Nimic. Prințul stă ca înlemnit, grațios dar cam aspru, și privește fix, cu capul rezemat pe mâna dreaptă. Gura lui pătimașe, fruntea-i nobilă, ochii albaștri, par ca de marmoră. O cărare, fără cusur, desparte în mijlocul creștetului două bucle blonde, drăgălașe. Oricât l-ai privi, rămâne veșnic

același: nemișcat și sigur pe sine. Tot așa de împietrit se arată și atunci când cortina cade și se ridică, în cinstea lui, de cinci ori la rând și când actorii vin în grup să i se prosterneze în fața lojii.

Deodată pianistul se întoarce spre mine și iată-mă, față în față, cu Bianchi! Da, da, cu bunul Bianchi, pianistul de la „Cinema Mignon” din Cairo, unde, mulțumită lui, fusesem împărțitor de afișe, pe stradă, vreo câteva săptămâni.

Simții că revederea mea îl bucură. Și asta îmi făcu nespusă plăcere. Era un italian, cu inimă de român, căruia îi plăcea să-și reamintească, cu duioșie, de țara în care se născuse și unde a crescut până după moartea mamei lui, când taică-său l-a dus să-și facă armata în Italia. Vorbea românește, fără să se poticnească. De altfel, cred că știa multe limbi, ca mai toți vagabonzii internaționali.

N-avurăm timp să stăm mai mult de vorbă, căci cortina se ridică, în program fiind o revistă cu cântece. Degetele cărnoase ale lui Bianchi fac să răsunе *La Tonkinoise*, în clipa în care o femeie frumoasă și oacheșe năvălește în scenă, primită cu o furtună de aplauze. Cântă în franțuzește. Bianchi, fără să se simtă cătuși de puțin stingherit, în timp ce acompania pe cântăreață, îmi suflă la ureche:

— E puica mea! Ce zici, frumoasă?

Recunoscui într-însa pe una din femeile îndrăcite, zugrăvite pe afiș. Îl întrebai:

— E franțuzoaică?

— Nu! Napolitană.

— Îmi place...

Bianchi cânta cu îndemânare profesională, îmi șoptește un cuvânt, se strâmbă și stârnește râsul cântăreței, rotește ochii mari către loji...

— Îți place?... Ei... poți s-o ai...

— Cum?... Atunci n-o iubești?!

— Să nu crezi, dragul meu, că ne-am înhăitat pentru dragoste! Am să-ți explic eu...

Mă uit la spatele acestui om curajos, cu fața brăzdată de necazurile unei vieți la voia întâmplării și mă întristez. La fiecare pas, viața se descoperă și mai rea. Probă: acest Bianchi care se complace în situații ce nu-i fac prea mare cinste...

După ce „puica” lui își sfârși „numărul”, Bianchi se ntoarse spre mine:

— Îți spuneam, deci, că nu-i vorba de dragoste. Marieta nu stă pe roze. Eu, la fel. Avem în schimb o fărâmă de experiență, care ne învață să nu ne lăsăm dați la fund. Nu știi dacă mă-nțelegi... Ne ajutăm, unul pe altul, cum putem. Datorită ei, câștig aici o liră sterlină pe seară, pe când la Paris, pianști, în fața cărora mi-ar fi rușine să arăt ce pot, cânta pentru cinci franci în cinematografele de la mahala. La rândul ei, Marieta face mai bună impresie asupra gogomanilor ăstora de prinți, atunci când iese la braț cu mine, decât dacă ar ieși singură. O femeie tânără și frumoasă, din lumea noastră... „artistică”, nu cucerește decât în clipa când trăncănește, printre atâtea altele, și cuvintele: „soțul meu” a făcut... „soțul meu” a dres... Cum vezi, nu e vorba de dragoste, ci de pâine. Haide! și nu mai face mutra asta de școlar beștelit. Odată, când hoinăreala îți va fi mai dragă decât morală burgheză, ai să fii și tu nevoit să faci ca toată lumea! Și-acum ascultă: ceva numai pentru noi doi.

Pe octava cea mai de sus a pianului, cânta în surdină, populara noastră *Ciocârlie*. Degetele lui gonesc năprasnic, ca ciocanele pe o tobă. Notele se-mbină. Parcă ar fi o vioară.

Trupul i se frânge pasionat pe pian, pieptul acoperă mâna care ciripește simfonia matinală a ciocârliei, obrazul i se îmbujorează și ochii-i mă întrebă: „Vezi? N-am uitat patria mamei mele!...”

E ciudat cum oamenii pot fi un amestec de iubire și de lașitate... Acest Bianchi... Adineauri, când îmi grăia ca un Solomon Klein, pește priceput, aproape că-l disprețuiam. Și acum, iată-l gata să plângă la un cântec ce-i amintește de pământul copilăriei sale!... Ce poți înțelege din toate acestea?... Fără îndoială, că greșim amarnic atunci când ridicăm bariere, atât de mari, între bine și rău, între frumos și urât. Nu, nu! Iisus a înțeles mai bine ființa omenească, sau, dacă vrei, „făptura lui Dumnezeu” și de aceea i-a iertat atâtea omului...

După cântecele franțuzești, foarte aplaudate, dar neînțelese de mai bine de jumătate din spectatori, s-a jucat o mică farsă în turcește, care a plăcut și europenilor. În urmă apăru pe scenă steaua trupei, soția directorului, o femeie drăcoasă, bine făcută, dar urâtă, cu o voce slabă, care însă n-o împiedica să miște întreaga sală, cântându-și cupletele în trei limbi: grecește, italienește și arăbește. Cheia succesului se datora jocului, farmecului, vioiciunii, și mai ales cupletelor obscene.

Ținea pe braț un coș plin de flori și în pauză, când numai pianul mai repeta refrenurile, se apropia de spectatorul cel mai jigărit și mai timid, îi arunca o floare și câteva vorbe:

— Și-n seara asta, tot aici? N-ai frică de nevastă-ta?

Nici prințul nu scăpa de zeflemelele ei:

— Ce stai așa bățos? E caraghios, nu vezi?

Și întorcându-se către public:

— Asta o fi crezând că și aici e consul și ne ia drept supuși ruși.

Prințul nu înțelegea o iotă, căci ea îl tachina în grecește. Se mulțumea să zâmbească doar actrițelor care-i plăceau și numai uneori le aplauda încet. N-ai fi putut spune, dacă acest om se distra sau se plictisea, ci doar că era prezent de ochii lumii.

În pauza ce urmă, Bianchi ducându-se să-și vadă amanta, vecinul meu, grecul, începu să-mi vorbească despre prințul acesta misterios și despre puterea lui:

— Autoritățile nu-i refuză nimic. Obține tot ce voiește: pedepsește pe unul, ocrotește pe altul, dar niciodată pentru bani. Nici n-are nevoie. Tatăl său plătește totul. Singura lui pasiune este să-și arate puterea. Încolo, e bun și milos pentru că repatriază pe toți nenorociții din întreaga ortodoxie, care bat la poarta consulatului. Unii au și abuzat de recomandațiile lui și s-au îmbogățit, în chip necinstit. Bunăoară, banda de ingineri și antreprenori escroci ai construcției drumului de fier...

— Escroci?!...

— Chiar așa. Unii sunt aici, prin loji. Poartă fes, pentru că așa se cere când lucrezi pentru statul turcesc, dar sunt europeni. Ei bine! hoții aștia au abuzat de înalta lor protecție și au înșelat guvernul. Au obținut concesiuni, adică parcele de drum de fier în construcție, spunând că terenu-i peste tot neregulat și cheltuielile de nivelare, uriașe; au rânduit, apoi, expertize prin comisiuni părtinitoare, care ședeau la un kilometru de movila ce trebuia aruncată cu dinamită: pif-paf ici, pif-paf colo, doborau colinele de nisip, pe care dintr-o lovitură de târnăcop le-ai fi făcut harcea-parcea. Aici e pungășia. Desigur, turcii nu sunt ei așa de proști, dar,

de! săracii, trebuie să închidă ochii în țara lor, din cauza mucosului de consul rus. Și uite așa, aventurieri veniți la Damasc cu picioarele goale, s-au îmbogățit peste noapte. Acum s-a sfârșit și cu asta. Drumul de fier a ajuns la Medina și nu poate fi dus mai departe; orice ghiaur ar fi tăiat acolo, ca o varză. De la Medina până la Mecca este țara sfântă a musulmanilor și constructorii, de la inginer până la cel din urmă lucrător, trebuie să fie musulmani. Altfel...

Omul vorbea fără nicio ură; mai curând, ca un revoltat împotriva nedreptății universale. Glasul lui era plăcut și l-aș fi ascultat mai mult, dar Bianchi veni să-și reia locul său la pian și cortina se ridică pentru ultima parte a programului.

— Ce faci după spectacol? mă întrebă Bianchi.

— Eh! mă duc să mă războiesc toată noaptea cu ploșnițele...

— Hai mai bine să iei masa cu noi!

— Care „noi”?

— Cu noi, artiștii, care mâncăm și bem zdravăn, pe socoteala prințului.

— Am să fiu, deci... invitatul lui?

— Nici n-are să te bage de seamă. Așa facem în fiecare seară; ne ducem, întâi, la „Leon”, apoi prințul ne târăște la el acasă, și cheful ține până în zori. Mai în fiecare seară avem printre noi, cel puțin, un pripășit ca tine, pe care-l îndopăm cu icre negre și șampanie. Prințul nici nu-l vede. El nu se uită decât la femei. Bărbații nu există pentru dânsul.

Ultimul act a fost o mobilizare a întregii trupe pe scenă și o risipă de veselie generală, cum numai în Orient se poate întâlni. Actorii asudau bisând cupletele. Cea mai mare parte dintre spectatori, în picioare, beți de plăcere, repetau în cor refrenurile preferate. Unii se îmbrățișau. Numai consulul

rămânea nemișcat, absent, cu toate glumele cu care îl biciuia cântăreața greco-italo-arabă.

— Ah! îi spunea ea spre sfârșit, tat-tu te-a învățat să iei mutra asta de filosof? Sau așa te-a făcut mă-ta?!...

Apoi, dând din umeri, îi întoarse spatele și strigă publicului:

— Să nu vă sperie fandoseala ăștia! Când e singur c-o femeie, nu mai face atâtea fasoane, știu eu!

Mințea. Nevastă a directorului trupei și mama unui copilăș, grecoaica era singura, dintre toate, care nu-și da poalele peste cap. Am putut să mă conving de asta, ori de câte ori am spionat-o.

La „Leon”, unde ne-am dus întâi, era un cabaret arătos, singurul local curat și cu adevărat european, din Damasc. Stăpânul, un evreu chiabur, de prin Rusia, curtenitor dar răutăcios, primi pe prinț și pe actori, cu cinstea cuvenită unor oaspeți aleși, iar pe mine, care rămăsesem la coadă, mă măsură de sus până jos. Bianchi îl lămurii:

— Domnul e cu noi.

Leon zâmbi cu subînțeles și adăugă, depărtându-se:

— Tot artist?

— Da! și încă șomer! răspunse Bianchi, luându-mă de braț.

Numaidecât începu să-și bage nasul într-o mulțime de bunătați și să comande icre negre și pește afumat, produse cu adevărat rusești, proaspete, aromate, gustoase. Comandase cât pentru șase.

— Cine o să mănânce atâta? l-am întrebat.

— Noi, cât om putea! Restul îl trimitem la hotel, ca de obicei. Prințul plătește fără să se uite. De-o săptămână, de când suntem în Damasc, nu mănânc altceva decât